

सर्वोच्च अदालत, विशेष इजलास  
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह  
माननीय न्यायाधीश श्री गिरीश चन्द्र लाल  
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय  
आदेश

०७०-WS-००४२

विषय:- उत्प्रेषण, परमादेश ।

नुवाकोट जिल्ला, थानपति गा.वि.स. वडा नं. ३ घर भई रा.प.अनं प्रथम श्रेणी,  
टेलिफोन अपरेटर पदमा त्रि.वि. भन्सार कार्यालय, गौचर काठमाडौंमा कार्यरत  
यादव प्रसाद थपलिया-----१

निवेदक

पक्ष

विरुद्ध

मन्त्रिपरिषद, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरबार, काठमाडौं-१  
अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं-----१  
सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं-----१  
व्यवस्थापिका संसद, सिंहदरबार, काठमाडौं-----१  
कानून, न्याय, संविधान सभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, सिंहदरबार  
काठमाडौं-----१  
त्रि.वि. भन्सार कार्यालय गौचर, काठमाडौं-----१  
भन्सार विभाग, त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं-----१

प्रत्यर्थी

विपक्षी

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १०७(१) र (२) बमोजिम पर्न आएको  
प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ:-

म निवेदक मिति २०४२।१२।२९ मा रा.प. अनं. द्वितीय श्रेणीको टेलिफोन अपरेटर  
पदमा स्थायी नियुक्ति पाई मिति २०६४।९।२९ देखि २०६४।११।७ सम्म मा सञ्चालित  
राजस्व प्रशासन सम्बन्धी सहायक स्तरीय सेवाकालीन तालिम हासिल गरिसकेको र नेपाल ल  
क्याम्पसबाट आइ.एल. (प्रविणता प्रमाणपत्र तह) को शैक्षिक योग्यता हासिल गरेको छु ।

मिति २०६८।१०।२४ को निर्णयानुसार तत्कालीन निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा २४घ१ बमोजिम ०६८।१०।१ देखि जेष्ठता कायम हुने गरी टेलिफोन अपरेटर, रा.प. अनं. प्रथम (विविध प्रा.) पदमा बढुवा भई कार्यरत कर्मचारी हुं ।

मिति २०६९।१२।२९ मा भएको निजामती सेवा ऐन, २०४९ को तेस्रो संशोधन अध्यादेशले नि.से.ऐ. को दफा २४घ१ को व्यवस्थालाई खारेज गरी २४घ१क र २४घ१ख थप गरेको थियो । उक्त संशोधनले कर्मचारी समायोजन सम्बन्धमा सम्बन्धित मन्त्रालयले १ महिनाभित्र पुल दरबन्दी सिर्जना गरी त्यस्तो कर्मचारीलाई समायोजन पदस्थापन गर्ने छ भन्ने कानूनी व्यवस्था भएकाले आफुले लिएको राजश्व सम्बन्धी सेवाकालीन तालिम अनुसार सोही समूहमा समायोजन होला भन्ने प्रतिक्रिया रहेको थिएँ । तर मिति २०७०।१।२३ को निर्णयानुसार अर्थ मन्त्रालयको पुल दरबन्दीमा समायोजन पदस्थापन गरी मिति २०७०।१५।१७ को निर्णय अनुसार पुनः सामान्य प्रशासन मन्त्रालय अन्तर्गत सरुवा गरिएको छ ।

निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (१) अनुसार टाइपिष्ट पदहरूको पूर्ति र त्यस्ता कर्मचारीहरूको बढुवा "टाइपिष्ट वर्गिकरण योजना" र समय समयमा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको कार्यविधि बमोजिम गरिने छ र ऐ. उपनियम (२) मा उपनियम १ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि टाइपिष्ट निजामती कर्मचारी सम्बन्धित सेवाको अप्राविधिक तर्फको रा.प.अनं. पदको बढुवामा सम्भावित उम्मेदवार हुन पाउने छन । तर कार्यसम्पादन तथा अनुभवको आधारमा बढुवा हुन यस नियमले व्यवस्थाले उपनियम २ बमोजिम सम्भाव्य उम्मेदवार हुन सम्बन्धित निजामती कर्मचारिले नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारले तोकी दिएको निकायबाट संचालित सेवासँग सम्बन्धित कम्तिमा १ महिनाको तालिम लिएको र बढुवा हुने पदको लागी आवश्यक पर्ने न्युनतम शैक्षिक योग्यता प्राप्त गरेको हुनुपर्ने छ भन्ने व्यवस्था रहेको छ ।

सोही आधारमा कम्प्यूटर अपरेटर पदमा कार्यरत कर्मचारीहरूको समायोजन गर्न इन्कार गरेको विरुद्ध सुवेन्द्र श्रेष्ठसमेत निवेदकहरूले दायर गरेको रिटमा सम्मानित अदालतबाट राजश्व समूहको पदमा समायोजन गर्नुपर्ने ठहर्‍याई आदेश जारी भई सकेको छ । म निवेदक पनि राजश्व समूहको तालिम लिएको हुनाले उक्त पदमा समायोजन नियुक्ति गरी पाउँ भनी मिति २०७०।१।१७ मा अर्थ सचिव समक्ष निवेदन दिएकोमा मिति २०७०।१।२७ मा सामान्य

प्रशासन मन्त्रालयमा पत्राचार भएकोमा हालसम्म कुनै निर्णय भएको छैन । निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) उपनियम (१) (२) र (३) को बढुवा सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल विविध सेवामा रहेका कम्प्यूटर अपरेटर पदमा कार्यरत निजामती कर्मचारीको हकमा लागु हुने भएपछि सोही सेवाको टेलिफोन अपरेटर पदमा कार्यरत म निवेदकले हकमा नहुने विभेद गर्न मिल्दैन । समान हैसियत कर्मचारीहरूलाई समान किसिमको व्यवहार गरिनुपर्छ । तसर्थ नियम ८८ को उपनियम (६) को विभेदकारी व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(च) र १३ (१) सँग बाझिएको हुनाले सो हदसम्म उक्त व्यवस्था उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी म निवेदक लगायत नेपाल विविध सेवाका रा.प.अनं. प्रथम श्रेणीको पदमा कार्यरत रहेका निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (१), (२) र (३) मा टाइपिष्टको लागि तोकिएको योग्यता पुरा गरेका सबै उम्मेदवारले सो सुविधा पाउने गरी समायोजन बढुवा गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश लगायतको उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ । साथै विपक्षी मन्त्रालयले मलाई समायोजन गरिएको भनीएको मिति २०७०।१।२३ एवं २०७०।५।१४ को निर्णय र सो निर्णय बमोजिमको पत्रहरू लगायतका यावत काम कारवाहीहरू निर्णयलाई उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी म निवेदकलाई समेत उक्त नियमावलीको नियम ८८ को उपनियम (६) बमोजिम विविध सेवामा कार्यरत सहायक कम्प्यूटर अपरेटर र कम्प्यूटर अपरेटर सरह समान अवसर प्राप्त हुने व्यवस्था गरी बढुवा गर्नु भन्ने परमादेशको आदेश लगायत अन्य उपयुक्त आदेश जारी गरि पाउँ । साथै मुद्दाको अन्तिम किनारा नलाग्दै मलाई समायोजन गरेको पदमा अन्यत्र सरुवा एवं रमाना गर्न सक्ने प्रबल सम्भावना भएको हुँदा सुविधा सन्तुलनको हिसाबले समेत अन्यत्र रमाना दिने कार्य नगर्नु र मिति २०७०।५।१७ को पदस्थापना सम्बन्धी निर्णय एवं पत्र कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु भनी अन्तरिम आदेश समेत जारी गरि पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको रिट निवेदन ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माँग बमोजिम किन जारी हुनु नपर्ने हो ? आदेश जारी हुन नपर्ने कानून बमोजिमको आधार कारण भए यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत् लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरूले नाउँमा सूचना पठाई लिखित जवाफ प्राप्त भएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु ।

यसमा विविध सेवा अन्तर्गतका केही कर्मचारीको हकमा मात्र निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) ले समायोजन सम्बन्धी सेवामा समान रूपका अन्य कर्मचारीसँग विभेद गरी नियम ८८ को उपनियम (१)(२) र (३) को सुविधाबाट वञ्चित गरेकोले संविधानको धारा १२(३)(४) र १३(१) सँग बाझिएको हदसम्म बदर गरी पाउँ भनी प्रस्तुत रिट निवेदन परेको र सो विषयमा दुवै पक्ष राखी छलफल गर्नु उचित रहेको देखिँदा अन्तरिम आदेशको प्रयोजनार्थ मिति २०७०।१०।१२ को पेशी तोकी विपक्षीलाई र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयलाई सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्नु । उक्त छलफल पूर्व निवेदकलाई अन्यत्र सरुवा गरेमा सुविधा सन्तुलनको दृष्टिबाट बढी मर्का पर्न सक्ने देखिँदा उक्त मिति २०७०।१०।१२ सम्मका लागी निवेदकलाई तत्काल अन्यत्र सरुवा नगर्नु नगराउनु भन्ने समेतको विपक्षीहरूको नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१०।५ को आदेश ।

यसमा निवेदकले नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १०७(१) समेतको माँग गरेको विषय देखिएकोले विशेष इजलासको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने हुँदा उक्त इजलासमा पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१०।१२ को आदेश ।

यस सचिवालयले गरेको कुन कार्यबाट निजको मौलिक हकको हनन भयो भन्ने कुरा तथा सचिवालयको कुन कार्य कानून विपरित भयो भनी आफ्नो रिट व्यहोरामा नखुलाई केवल विपक्षी सम्म बनाएको प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजभागी छ । रिट निवेदकको माँग बमोजिम कुनै पनि आदेश यस सचिवालयको हकमा जारी हुनुपर्ने छैन रिट खारेज गरि पाउँ भन्ने व्यवस्थापिका-संसद सचिवालयको लिखित जवाफ ।

राजश्व समूहमा समायोजनको निर्णय गर्ने अधिकारप्राप्त निकाय यस भन्सार विभाग होइन । यस विभागलाई विपक्षी बनाउनुपर्ने कारण कहि कतैबाट खुलेको छैन । नियम ८८ को (१)(२)(३) को प्रावधान उपनियम (६) बमोजिम कम्प्यूटर अपरेटर पदको हकमा लागू हुने कानूनी प्रावधान हो । टेलिफोन अपरेटर पदको लागि होइन । यस विभागको कुनै पनि निर्णयबाट निवेदकको हक अधिकार हनन भएको अवस्था नहुँदा रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको भन्सार विभाग र त्रिभुवन विमानस्थल भन्सार कार्यालय जे एकै व्यहोराको छुट्टछुट्टै लिखित जवाफ ।

निजामती सेवा (तेस्रो संशोधन) अध्यादेश २०६९ को दफा २४घ१ख को प्रावधान अनुसार समायोजन पदस्थापनको प्रक्रिया अगाडि बढाउन सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको च.नं. ८०२ मिति २०७०।१।१६ को पत्रबाट यस मन्त्रालयमा अनुरोध गरिए अनुसार नै निवेदकलाई यस मन्त्रालयको मिति २०७०।१।२३ को निर्णयानुसार समायोजन पदस्थापन गरिएको हो। यसै बीच निवेदक समेतले उक्त समायोजन पदस्थापनप्रति असहमति जनाई राजस्व प्रशासन सम्बन्धी सहायक स्तरीय सेवाकालीन तालिम र योग्यताका आधारमा अप्राविधिक पदमा समायोजन गरि पाउन यस मन्त्रालयमा पेश गरेको निवेदन उपर व्याख्या र विश्लेषण हुन निजको निवेदन कागजातहरू राखी यस मन्त्रालयबाट मिति २०७१।१।२७ को पत्रबाट सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा अनुरोध सम्म गरिएको हुँदा यस मन्त्रालयलाई विपक्षी बनाई दिएको रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको अर्थ मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

निवेदकले उठाएको नियमावलीको नियम ८८ को उपनियम (१)(२) र (३) व्यवस्था कम्प्यूटर अपरेटर पदका कार्यरत निजामती कर्मचारीको हकमा लागु हुने कानूनी व्यवस्था हो । यी निवेदक नेपाल विविध सेवाको टेलिफोन अपरेटर पदमा कार्यरत व्यक्ति हुन । कामको प्रकृतिनै भिन्न भएको व्यक्तिले समानताको हक विपरित भयो भन्न मिल्ने हुँदैन । यी निवेदक निजामती सेवा ऐन, २०४९ को (तेस्रो संशोधन) अध्यादेश आउनुपूर्व अर्थात् मिति २०६८।१०।१ देखि नै सोही सेवाको टेलिफोन अपरेटर (रा.प.अनं. प्रथम) पदमा उक्त ऐनको दफा २४घ१ बमोजिम बढुवा भएको र संशोधित अध्यादेशद्वारा व्यवस्था भएको २४घ१ख बमोजिम सम्बन्धित मन्त्रालय, सचिवालय वा आयोगको पुल दरबन्दीमा समायोजन भएको कर्मचारी हुँदा जुन पदमा बढुवा भएको हो सोही पदमा समायोजन हुने हो । दफा २४घ१ख बमोजिम समायोजनको प्रक्रिया र नियमावलीको नियम ७७क बमोजिम समायोजन हुने प्रक्रिया नै फरक भएको र निवेदक दफा २४घ१ख को व्यवस्था बमोजिम उपदफा (८) बमोजिम निज स्वयंले रुची र चाहनाको फाराम भरी निजकै चाहना अनुसार यस मन्त्रालयको मिति २०७०।५।१४ को निर्णयानुसार सामान्य प्रशासन मन्त्रालय वा अन्तर्गत पदस्थापना समेत भइसकेको तथा रिट निवेदक एक पटक समायोजन पदस्थापन प्रक्रियामा सहभागी भइसकेको सन्दर्भमा पुनः निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) बमोजिम प्रशासन समूहको पदमा बढुवा हुनुपर्ने भन्ने निवेदन जिकिरमा कुनै कानूनी आधार

नभएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदको के कस्तो काम कारवाहीबाट निवेदकको के कस्तो संवैधानिक तथा कानूनी हक अधिकारमा आघात परेको हो स्पष्ट उल्लेख सम्म हुन सकेको छैन । निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ मा टाइपिष्ट पदको पूर्ति र बढुवा सम्बन्धी व्यवस्था गरेको पाइन्छ । नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्था उपनियम (१), (२) र (३) मा रहेको बढुवा सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल विविध सेवामा रहेका कम्प्यूटर अपरेटर र सहायक कम्प्यूटर अपरेटर पदमा कार्यरत निजामती कर्मचारीको हकमा मात्र लागु हुने हो सो बाहेक नेपाल विविध सेवा अन्तर्गतका अन्य पदमा सो व्यवस्था लागु नहुने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । यी निवेदक कम्प्यूटर अपरेटर नभई टेलिफोन अपरेटर पदमा मिति २०६८।१०।१ देखि बढुवा भैसकेको र सो बढुवालाई स्वीकार गरी हालसम्म सोही पदमा कार्यरत रहेकोमा हाल आएर नियम ८८ को उपनियम ६ बमोजिम बढुवाको व्यवस्था गरी पाउँ भन्नु कानून संगत र तर्कसंगत समेत नहुँदा रिट खारेजभागी छ ।

नियम ८८ उपनियम ६ को व्यवस्था संविधानद्वारा प्रत्याभुत गरिएको समानताको हकसँग बाझिएकोले बदर हुनुपर्छ भन्ने दावी छ, समानताको सिद्धान्त निरपेक्ष अवधारणा होइन । समान व्यक्ति र वर्गहरू बीचमा मात्र समानता लागु हुने हो । कुनै खास वर्गको खास आवश्यकता पूर्ति गर्नको लागि राज्यले कानून बनाई मनासिव वर्गिकरण गर्न सक्छ । आफूलाई लागु नहुँदा उक्त प्रावधान नै असमान वा विभेदकारी व्यवस्था भन्न मिल्दैन । टेलिफोन अपरेटर र कम्प्यूटर अपरेटरको पदको प्रकृतिमा समानता नभएको हुँदा समानताको सिद्धान्त माथि आघात पुऱ्याएको मात्र मिल्ने नहुँदा रिट खारेजभागी छ ।

निवेदक निजामती सेवा ऐन, २०४९ को (तेस्रो संशोधन) अध्यादेश आउनुपूर्व अर्थात् मिति २०६८।१०।१ देखि नै सोही सेवाको टेलिफोन अपरेटर (रा.प.अनं.प्रथम) पदमा उक्त ऐनको दफा २४घ१ बमोजिम बढुवा भएको र संशोधित अध्यादेशद्वारा व्यवस्था भएको दफा २४घ१ख बमोजिम सम्बन्धित मन्त्रालय, सचिवालय वा आयोगको पुल दरबन्दीमा समायोजन भएको कर्मचारी हुँदा जुन पदमा बढुवा भएका हुन सोही पदमा समायोजन हुने हो । दफा २४घ१ख बमोजिम समायोजनको प्रक्रिया र नियमावलीको नियम ७७क बमोजिम बढुवा हुने प्रक्रिया नै फरक भएको र निवेदक दफा २४घ१ख को व्यवस्था बमोजिम र उपदफा (८)

बमोजिम निज स्वयंले रुची र चाहनाको फाराम भरी निजकै चाहना अनुसार पदस्थापना समेत भइसकेको तथा रिट निवेदक एक पटक समायोजन पदस्थापन प्रक्रियामा सहभागी भईसकेको सन्दर्भमा पुनः निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) बमोजिम प्रशासन समूहको पदमा बढुवा हुनुपर्ने भन्ने निवेदन जिकिरमा कुनै कानूनी आधार नभएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को लिखित जवाफ ।

निवेदक निजामती सेवा ऐन, २०४९ को तेस्रो संशोधन अध्यादेश आउनुपूर्व अर्थात् मिति २०६८।१०।१ देखि नै सोही सेवाको टेलिफोन अपरेटर (रा.प.अनं.प्रथम) पदमा उक्त ऐनको दफा २४घ१ बमोजिम बढुवा भएको र संशोधित अध्यादेशद्वारा व्यवस्था भएको दफा २४घ१ख बमोजिम सम्बन्धित मन्त्रालय, सचिवालय वा आयोगको पुल दरबन्दीमा समायोजन भएको कर्मचारी हुँदा जुन पदमा बढुवा भएका हुन सोही पदमा समायोजन हुने हो । दफा २४घ१ख बमोजिम समायोजनको प्रक्रिया र नियमावलीको नियम ७७क बमोजिम समायोजन हुने प्रक्रिया नै फरक भएको र निवेदक दफा २४घ१ख को व्यवस्था बमोजिम उपदफा (८) बमोजिम निज स्वयंले रुची र चाहनाको फाराम भरी निजकै चाहना अनुसार पदस्थापना समेत भइसकेको तथा रिट निवेदक एक पटक समायोजन पदस्थापन प्रक्रियामा सहभागी भईसकेको सन्दर्भमा पुनः नि.से. नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) बमोजिम प्रशासन समूहको पदमा बढुवा हुनुपर्ने भन्ने निवेदन जिकिरमा कुनै कानूनी आधार छैन। नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ द्वारा प्रदत्त समानता सम्बन्धी व्यवस्था समान समान बीचमा मात्र लागु हुने भएकोले निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम ६ को व्यवस्था समानताको हक विपरीत भयो भन्ने जिकीर कानून सम्मत नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयको लिखित जवाफ ।

निवेदकले निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम ६ को व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(च) र १३(१) सँग बाझिएको भनी बदर घोषित माँग गरेको देखिएको छ । निवेदकले धारण गरेको पद टेलिफोन अपरेटरको पद उक्त नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्थाले समेटेको नदेखिएको र उक्त नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्थाको वैद्यता अन्तिम निर्णयको क्रममा टुंगो लाग्ने विषय भएकोले तत्कालै माँग बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था नदेखिएकोले मिति २०७०।१०।५ गतेको एक न्यायाधीशको इजलासबाट जारी अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता

दिइरहुनु परेन । नियम बमोजिम गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।११।८ को आदेश ।

नियम बमोजिम पेशीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिल अध्ययन गरी निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिप्रसाद उप्रेती र विद्वान अधिवक्ता श्री नरेन्द्र प्रसाद पाठकले निवेदक निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) मा उपनियम (१), (२) र (३) को बढुवा सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल विविध सेवामा रहेका कम्प्यूटर अपरेटर पदमा कार्यरत निजामती कर्मचारीको हकमा लागु हुने भन्ने व्यवस्था भएपछि सोही सेवाको टेलिफोन अपरेटर पदमा कार्यरत म निवेदकले हकमा लागु नहुने भनी विभेद गर्न मिल्दैन। समान हैसियतका कर्मचारीहरूलाई समान किसिमको व्यवहार गरिनु परेमा नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्था विभेदकारी भएको र नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(च) र १३ (१) सँग बाझिएको हुनाले सो हदसम्म उक्त व्यवस्था उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी कम्प्यूटर अपरेटर सरह समान अवसर प्राप्त हुने व्यवस्था गरी बढुवा गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेशको आदेश जारी हुनुपर्छ भनी बहस गर्नु भयो । यसै गरी प्रत्यर्थीहरूको तर्फबाट उपस्थित सहन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णजीवि घिमिरेले निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को व्यवस्था टाइपिष्ट कर्मचारीको बढुवा सम्बन्धी व्यवस्था भएको हुँदा एउटै कामको प्रकृति भएका कम्प्यूटर अपरेटर पदको लागि पनि सोही व्यवस्था लागु हुने भनी ऐ. ८८ को उपनियम (६) मा कानूनी व्यवस्था भएको हो । यी निवेदक टेलिफोन अपरेटर पदमा कार्यरत कर्मचारी भएको हुँदा लागु नै हुन नसक्ने नियमलाई समानताको हक विपरित भयो भनी उक्त नियम ८८ को उपनियम (६) संविधानको धारा १२(३)(च) र १३(१) सँग बाझिएको भन्न मिल्दैन । लागु नै हुन नसक्ने नियमको आधारमा बढुवा पाउँ भन्ने दावी नै गलत छ । त्यसमा पनि निवेदक निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा २४घ१ बमोजिम मिति २०६८।१०।१ देखिनै बढुवा भै कामकाज गरी आएको हुँदा दोहोरो सुविधा लिन नमिल्ने हुँदा रिट खारेज हुनुपर्छ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(च) र १३(१) सँग बाझिएको छ छैन, निवेदन माँग बमोजिमको आदेश जारी हुने नहुने के हो ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।



यसमा निवेदक नेपाल विविध सेवाको राजपत्र अनंकित प्रथम श्रेणीको टेलिफोन अपरेटर पदमा कार्यरत रहेको, राजस्व सम्बन्धी सहायक स्तरीय सेवाकालीन तालिम लिएको र प्रमाणपत्र तह कानून विषयको शैक्षिक योग्यता समेत भएको हुँदा निजामती सेवा ऐन, २०४९ को (तेस्रो संशोधन अध्यादेशको) व्यवस्था बमोजिम नेपाल प्रशासन सेवा, राजस्व समूहमा समायोजन हुनुपर्ने भन्ने निवेदन दावी र कम्प्यूटर अपरेटर र टेलिफोन अपरेटर पद अलग अलग हुन, निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्था कम्प्यूटर अपरेटर पदको लागी मात्र आकर्षित हुने कानूनी व्यवस्था भएको हुँदा संविधानको धारा १२(३)(च) र १३(१) सँग बाझिएको भनी मात्र नमिल्ने हुँदा रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने लिखित जवाफ रहेको पाइयो ।

सर्वप्रथम निवेदकले दावी लिएको निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(च) र १३(१) सँग बाझिएको छ छैन भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा निवेदकले दावी लिएको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(च) पेशा, रोजगार, उद्योग र व्यापार गर्ने स्वतन्त्रता र १३(१) समानता सम्बन्धी हकसँग सम्बन्धित देखिन्छ । नियम ८८ को उपनियम (६) मा भएको व्यवस्थाले निवेदकको उपरोक्त बमोजिमको मौलिक हकमा कसरी प्रतिबन्ध लगायो र कसरी उक्त हक कुण्ठित हुन पुग्यो भन्ने कुरा हेर्नुपर्ने हुन्छ । जसको लागी नियम ८८ को उपनियम (६) मा भएको व्यवस्थालाई हेर्नुपर्ने हुन्छ । जसमा, "उपनियम (१), (२) र (३) मा रहेको बढुवा सम्बन्धी व्यवस्था नेपाल विविध सेवामा रहेका कम्प्यूटर अपरेटर र सहायक कम्प्यूटर अपरेटर पदमा कार्यरत निजामती कर्मचारीको हकमा समेत लागु हुनेछ " भन्ने देखियो । उक्त व्यवस्था नियम ८८ को समग्र व्यवस्था अर्थात् निजामती सेवा अन्तर्गत रहेका टाइपिष्ट पदको पूर्ति र बढुवा सम्बन्धी व्यवस्था भएकोमा कामको प्रकृति समान रहेको अवस्थाका कम्प्यूटर अपरेटर र सहायक कम्प्यूटर अपरेटर पदको लागी पनि उक्त व्यवस्था आकर्षित हुने गरी उपनियम ६ ले व्यवस्था गरेको देखियो ।

निजामती सेवालाई कस्तो बनाउने, यसको संगठनात्मक स्वरूप कस्तो हुने, पदसोपानको संरचना कुन प्रकारको राख्ने, निजामती कर्मचारीको नियुक्ति, बढुवा र बर्खासीका मापदण्ड के कस्तो आधारबाट निर्धारण गर्ने, सेवाका शर्त र सुविधाहरु के कस्तो प्रदान गर्ने भन्ने विषयहरु कर्मचारी प्रशासनको क्षेत्रमा विकसित मान्यता, सिद्धान्त र प्रचलनलाई ध्यान दिई देशको

अवस्था र आवश्यकता अनुरूप राज्यले अख्तियार गर्ने नीतिमा भर पर्ने विषय भएको हुँदा न्यायिक रूपमा व्यवस्थापन हुने विषय मात्र मिल्दैन ।

निवेदकले उठाएको नियमावलीको नियम ८८ को उपनियम (१),(२) र (३) लगायतको व्यवस्था टाईपिष्ट र कम्प्यूटर अपरेटर पदमा कार्यरत निजामती कर्मचारीको हकमा लागु हुने कानूनी व्यवस्था हो भन्नेमा विवाद देखिंदैन । कामको प्रकृति अनुसार यी दुवै पदहरू एकै भएको हुँदा उक्त व्यवस्था हुनु लाई स्वभाविक मान्नु पर्ने हुन्छ । तर यी निवेदक टाईपिष्ट वा कम्प्यूटर अपरेटर पदमा कार्यरत नभई नेपाल विविध सेवाको टेलिफोन अपरेटर पदमा कार्यरत निजामती कर्मचारी रहेको हुँदा निवेदकको कामको प्रकृति र टाईपिष्टको कामको प्रकृति समान रहेको मात्र मिल्ने हुँदैन । यस्तो अवस्थामा उक्त नियममा भएको व्यवस्था आफुलाई पनि लागु हुनुपर्ने भन्ने तर्क जायज मात्र मिल्दैन । बहुवाको आधार र अवस्था नै फरक फरक रहेका र अलग अलग वर्गका कर्मचारीहरूको बहुवाको लागि कानूनमा तोकिएको पृथकपृथक सेवाको शर्त युक्तिसंगत वर्गीकरणको सिद्धान्त (Theory of Reasonable Classification) अनुकूल नै देखिँदा समानताको हक विपरित भएको भन्ने निवेदन दावी सिद्धान्ततः उपयुक्त मात्र मिलेन ।

कुनै ऐन वा नियममावलीको प्रावधान संविधानको धारासँग बाझिएको छ भनी दावी गर्नेले दावी गरे अनुसारको कानूनी व्यवस्था के कसरी संविधानसँग बाझिएको हो भन्ने प्रमाणित गरी अदालतलाई विश्वास दिलाउने भार त्यस्तो दावीकर्ता निवेदक (Petitioner) मा रहने हुन्छ । निवेदकले सो कुरा आफ्नो निवेदनमा स्पष्ट रूपमा खुलाउन सकेको देखिंदैन । त्यसमा पनि संविधानको धारा १३ द्वारा प्रदत्त समानताको हकलाई निरपेक्ष नभई सापेक्ष रूपमा ग्रहण गर्नुपर्ने र समान अवस्थामा रहेकाहरू बीच असमान व्यवहार गर्न नहुने भन्ने मूल अवधारणा नै समानता सम्बन्धी सिद्धान्तको आधार भएको अवस्थामा कामको प्रकृतिनै भिन्न भएका यी निवेदकले लागु नै नहुने बहुवाको व्यवस्था र समायोजनको प्रक्रियालाई समानताको हक विपरित भयो, पेशा, रोजगार, उद्योग र व्यापार गर्ने स्वतन्त्रता हनन् भयो भनी मात्र नमिलेको हुँदा निजामती सेवा नियमावली, २०५० को नियम ८८ को उपनियम (६) को व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(३)(च) र १३(१) सँग बाझिएको भन्ने निवेदन दावीसँग सहमत हुन सकिएन ।

यी निवेदक निजामती सेवा ऐन, २०४९ को (तेस्रो संशोधन) अध्यादेश आउनुपूर्व अर्थात् मिति २०६८।१०।१ देखि नै सोही सेवाको टेलिफोन अपरेटर (रा.प.अनं.प्रथम श्रेणी) पदमा उक्त ऐनको दफा २४घ१ बमोजिम बढुवा भएको र संशोधित अध्यादेशद्वारा व्यवस्था भएको दफा २४घ१ख बमोजिम सम्बन्धित मन्त्रालय, सचिवालय वा आयोगको पुल दरबन्दीमा समायोजन भै सकेको कर्मचारी हुँदा जुन पदमा बढुवा भएको हो सोही पदमा समायोजन हुने कानूनको व्यवस्था हो । दफा २४घ१ख बमोजिम समायोजनको प्रक्रिया र नियम ८८ बमोजिम बढुवा हुने प्रक्रिया नै फरक भएको अवस्थामा निवेदकको हकमा नियम ८८ आकर्षित हुने देखिएन । निवेदक दफा २४घ१ख को व्यवस्था र उपदफा (८) बमोजिम निज स्वयंले रुची र चाहनाको फाराम भरी निजकै चाहना अनुसार अर्थ मन्त्रालयको मिति २०७०।५।१४ को निर्णयानुसार सामान्य प्रशासन मन्त्रालय वा अन्तर्गत पदस्थापना समेत भइसकेको निजामती कर्मचारी भएको भन्ने लिखित जवाफबाट समेत देखिँदा एक पटक समायोजन पदस्थापन प्रक्रियामा सहभागी भईसकेको कर्मचारीले पछि आफ्नो अनूकूल भएन भनी प्रशासन समूहको पदमा बढुवा पदस्थापना हुनुपर्ने भन्ने जिकिर लिन निवेदक विवन्धित भएको मान्नुपर्ने हुन्छ ।

तसर्थ निवेदक मिति २०६८।१०।१ देखि बढुवा भैसकेको र सो बढुवालाई स्वीकार गरी हालसम्म सोही पदमा कार्यरत रहेकोमा हाल आएर नियम ८८ को उपनियम ६ बमोजिम बढुवाको व्यवस्था गरी पाउँ भन्ने निवेदन दावी कानून संगत र तर्कसंगत देखिएन । साथै माथि उल्लिखित आधार कारणबाट नियम ८८ को उपनियम (६) संविधानसँग बाझिएको भन्ने पनि नदेखिँदा निवेदन माँग बमोजिम रिट जारी गर्न मिलेन, रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाइदिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

न्यायाधीश

प्रधान न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: ईश्वर पराजुली

कम्प्यूटर सेटिङ: विकेश गुरागाई

सम्बत् २०७१ साल चैत्र महिना १२ गते रोज ५ शुभम्..... ।